

Publikációs pályázat eredményhirdetés

Tisztelt Szerzőink és Olvasóink!

2019-es évi publikációs pályázatunk nyertese: Pólya Tamás. Ezúton is gratulálunk!

A szerkesztőbizottság

Pólya Tamás

Meghaladható-e a tekintélyelvű politikai vezetők megosztó retorikája?

Evolúciós pszichológiai elemzés és kommunikációs stratégiai vázlat I.

A modern democráciák autoriter vezetőinek népszerűségét nem lehet apasztani anélkül, hogy a híveik által való elfogadásuk logikáját megértenénk. Tanulmányom első részében (Pólya 2020a) e logika felfejtésére tettem kísérletet, multidiszciplináris keretben. Három kiinduló tételtem volt: 1. A tekintélyelvű vezetők népszerűsége főként híveik fenyegetettségérzetéből táplálkozik (evolúciós pszichológia, szociológia, politikatudomány). 2. Az egyén politikai nézeteinek neurális beágyazottsága hasonló az identitását megalapozó, „félteve őrzött” vélekedései beágyazottságához (például a vallásos hitéhez), ezért a kívülről – tények, érvek, ráébresztő információk felsorakoztatásával – megkísérelt megváltoztatásuk identitásvédő pszichés és neurális mechanizmusok ellenállásába ütközik (idegtudomány, vallásszociológia). 3. Ha az egyén a politikai meggyőződéseinek ellentmondó állításokkal szembesül, az benne a neurális aktivációk szintjén ugyanolyan reakciókat vált ki, mintha fizikai értelemben fenyegető ingerrel találkozott volna (idegtudomány). De miképp lehet meggyőzni valakit, aki a politikai ellenvélemény hatására testi épségében és önazonosságában fenyegetve érzi magát? Milyen esélyei és korlátai vannak az értelmes társadalmi párbeszédnek, ha evolúciósan kialakult hajlamaink a vélekedésváltoztatás ellen hatnak? Jelen írásom (és záró része, Pólya 2020b) e kérdésekre válaszolva fogalmazza meg a tekintélyelvű alapon kormányzó, megosztó politikai vezetők és retorikájuk ellenében felépíthető és alkalmazható kommunikációs stratégia néhány lehetséges elvét és formáját.

Kulcsszavak: egyéni és csoportidentitás, fenyegetés és fenyegetettségérzés, a politikai beállítódás neurális alapjai, a tekintélyelvű vezető és hívei, megosztó háborús retorika, politikai kommunikáció, evolúciós pszichológia

*„Régóta mondom, hogy a Fidesz tábora nem a politikai szociológia, hanem vallásszociológia illetékességi körébe tartozik.”
[kommentár a 444.hu-n, 2019. VI. 20.]*

*„Az igazmondó ajak mindig megmarad, de a hazugság nyelve csak egy pillanatig.”
(Ószövetség, Példabeszédek könyve, 12. fejezet, 19. vers)*

*„Whatever the advantages of the powerful ... the struggle goes on, space exists and dissident light breaks through in unexpected ways.”
(Edward S. Herman, Gatekeeper versus Propaganda Models, 1986)”*

1. Bevezető

Ez az írás egy másik tanulmányban (Pólya 2020a) megkezdett gondolatsor folytatása. Központi kérdése az, hogy miként lehet a választók – s különösen egy tekintélyelvű vezető híveinek – politikai meggyőződéseire hatni, azokat esetleg megváltoztatni, s a megosztó, kirekesztő hangnemtől mentes politikai párbeszédet folytatni. Célja egy olyan kommunikációs stratégia felvázolása, amelyre a nem tekintélyelvű politikai erők kommunikációjukat alapozhatják. Az értekezés záró szakasza egy harmadik írás (Pólya 2020b), de a szövegeket egyben olvasásra ajánlom. Ez a dolgozat a gondolatmenet egészébe úgy illeszkedik, hogy evolúciós pszichológiai megközelítésben mutatja be a migrációtól és a „migránsoktól” való félelmek és a velük való politikusi riogatás mozgatórugóit, a tekintélyelvűségekre való nyitottság feltételezhető evolúciós logikáját, a politikai hiteknek a vallásos hithez való hasonlóságát, illetve azt, hogy a politikai meggyőzésnek mint „hittérítésnek” mindezekből fakadóan melyek a közvetlenül adódó akadályai, és milyenek a csoport véleményének belülről történő megváltoztatásának esélyei.

E tanulmány egyik fő gondolata az, hogy a tekintélyelvűséggel szembehelyezhető hatékony kommunikációs stratégia kidolgozásához a politikai üzenetformálóknak fel kell térképezniük, melyek azok a vélt vagy valós veszélyek, amelyek az adott társadalom tagjaiban a leginkább képesek fenyegetettségérzetet kelteni. E fenyegetésekkel a kommunikációba lépőknek azért érdemes tisztában lenniük, hogy megfékezhezzék vagy ellensúlyozhassák az ezekkel kapcsolatos megosztó és érzelmileg túlfűtött kommunikációt. Eszmefuttatásom főként evolúciós pszichológiai elveken nyugvó elemzés, de igyekszik figyelembe venni más szakterületek (például az idegtudomány, a szociálpszichológia, a politikatudomány és a szociológia) kapcsolódó eredményeit is.

Írásomban *autoriter avagy tekintélyelvű vezetőnek* azt nevezem, akinek a csoportra vonatkozó egyszemélyi döntéseit az alárendelt csoporttagoknak pusztán az illető hatalmi hierarchiában elfoglalt pozíciója alapján kell elfogadniuk, jellemzően (de nem szükségszerűen) a kritika vagy a megkérdőjelezés lehetősége nélkül. E felfogás szerint tehát az a vezető autoriter, aki felhatalmazva érzi magát arra, hogy a rábízott csoportra vonatkozó döntéseit egymaga hozza meg, a csoporttagok előtti indoklás vagy a velük folytatott racionális vita nélkül, s aki rendszerint megpróbálja elérni, hogy döntéseit a csoporttagok ne kritizálhassák. E felfogás a Max Weber-i „karizmatikus vezető” – akinek világában „nincsenek világosan elkülönülő »hatóságok«, ... csak ... az úr karizmájával felruházott ... megbízott küldöncök és követek” (Weber 1921/1987: 249) – fogalmának bizonyos mértékű leegyszerűsítése és átértelmezése, ám egybevág azzal, ahogyan a jelen szövegben is idézett tanulmányok többsége használja az erőskezdő, domináns és zsarnokoskodó autoriter vezető (*authoritarian leader*) fogalmát.

2. Az elnagyolt kép: Egy lehetséges kommunikációs stratégia vázlata elé

E tanulmány első részében (Pólya 2020a, a hivatkozásokat lásd ott) leírt fejtegetésekből kirajzolódik elének a modern társadalmakban élő *homo politicus* figurája, akin evolúciós pszichológiai nagyítónkon keresztül korábban azt láttuk, hogy:

- természetes élőhelye a hierarchikusan szervezett csoport;
- a csoporttagság önazonosságának egyik legfontosabb része;
- számára a politika (csoporton belül és kívül) elsősorban nem a gondolatok vitája, hanem a csoportérdekekről, a csoporttagságról és az identitásról szóló küzdelem;
- akinek a stressz-szintje lecsökken, ha úgy tudja, hogy politikai hívőként számíthat lojálisan követett vezetőjére;
- akinek ugyanakkor az inkompetens vagy (etológiai értelemben) csaló vezetődetektáló mechanizmusai nem tudnak kielégítően működni a jelenkori technológiai és társadalmi környezetben;
- aki, ha a csoportjára leselkedő fenyegetést észlel, készségesen elfogadja akár a tekintélyelvű, zsarnokoskodó vezetőt is;
- aki a külső csoport jelenlétének észlelésekor elkezd bezárkózni, intenzívebben kötődni saját csoportjához;
- aki szinte vallásosan hisz politikai meggyőződéseiben, s testi fenyegetésnek éli meg, ha azoknak ellentmondó információkkal szembesül.

Előttünk áll egy alak, egy társadalmi aktor, egy potenciális szavazó, akiben egy tekintélyelvű vezető tüzes szava és a csoporthoz tartozásra apelláló, harcias retorikája ijesztően könnyen lánggra tudja lobbantani az indulatot.

Evolúciós pszichológiai lencsénk sajátosságaiból fakadóan e kép elnagyolt, felbontása kisebb, mint amit egy társadalomtudományi vizsgálatról elvárnánk. Ahhoz mégis elegendően éles, hogy feltegyük a kérdést: a leírt hajlamokkal rendelkező ágensekből felépülő társadalomban *milyen politikai kommunikációs stratégiát lehet követni a megosztottság csökkentése, a csoportközi indulatok csitítása és a racionális társadalmi párbeszéd fennmaradása érdekében?* És mekkora szerepe lehet ebben a médiának és a tömegmédián keresztüli kommunikációnak? A következő dolgozatomban (Pólya 2020b) fogalmazom meg tentatív következtetéseim és javaslataim a tekintélyelvűséggel szembehelyezhető politikai kommunikációs stratégiára vonatkozóan. A felrajzolt stratégia vázlatos ugyan, de bízom abban, hogy előbbre tudja mozdítani a közös gondolkodást egy mérsékelt hangú politikai gyakorlat felé.¹

E stratégiai vázlat abból indul ki, hogy az egyén ideológiai beállítódásai, véleményei és vélekedései épp olyan mélyre ágyazódnak be neurális hálózataiba, mint a vallásos hitek (Kaplan et al. 2016a, 2016b), valamint abból, hogy a megosztó retorikájú, tekintélyelvű politikai vezetők e vélekedések és attitűdök neurális és pszichés védettséget használják ki a választók érzelmeinek felkorbácsolására (bővebben lásd Pólya 2020b).

2.1. A véleményváltoztatási lehetőségek típusai

A stratégia pontjainak kifejtése közben igyekszem az eszmefuttatást az evolúciós pszichológiai és a neurobiológiai alapok felől a társadalomtudományok számára ismerősebb fogalmak felé terelni, kitérve vallásszociológiai és politikai pszichológiai megfontolásokra is. Az első ilyen a politikai kommunikáció címzettjei, a választók társadalmi körülményeivel kapcsolatos. Amikor a politikai üzenetek a választók emocionálisan mélyen beágyazott, identitásuk alapjait jelentő politikai véleményeit s attitűdjét célozzák meg, akkor elvi alapon három hatás-, illetve cselekvési lehetőséget kell számba vennünk. Az első lehetőség (L1) *a masszív vélekedésváltoztatási rezisztencia elfogadása*, amelynek esetében a feladók számíthatnak rá, hogy a külső csoport felől érkező üzenetek a neurális védősáncok sima felületéről lecsúsznak, s a választó megcélzott vélekedéseinek és beállítódásának megváltoztatása szinte lehetetlen. A második lehetőség (L2) *a közvetlen retorikai cselekvés*, amikor a feladók törekednek a vélemény- az és attitűdváltoztatásra, de nem próbálják átformálni a választók társadalmilag releváns (gazdasági, szociális, kulturális...) körülményeit, csak a pszichés és a mentális állapotukat. A harmadik lehetőség (L3) *a közvetett és átfogó stratégiai cselekvés*, amikor a verbális meggyőzési kísérleten túl a feladók a címzettek meggyőződéseit megalapozó külső körülmények átalakításával is megpróbálkoznak, hogy elérjék a véleményváltozást.

Ez a tanulmány főleg az L1–L2 opciók mentén tesz javaslatokat, az L3 opció tárgyalása messze túlmutatna a politikai kommunikáció körén. Az L3 opció kapcsán egyetlen fontosnak tűnő mozzanatra szeretnék rámutatni, tudniillik arra, hogy ez esetben a választókban mélyen fekvő félelmeket és hajlamokat *a körülmények* átrendezésével vagy módosításával igyekeznénk megváltoztatni. Ez nemcsak azért nehéz feladat, mert a politikai kommunikációnak evolúciósan beépült pszichés és neurális elemek automatizált működésével szemben kell érvényesülnie, hanem azért is, mert óriási erőfeszítésekre és erőforrásokra van szükség a választók konkrét egzisztenciális, szociális, geopolitikai körülményeinek átalakításához. Ez pedig a politikai kommunikációs stratégia kidolgozása során feltétlenül figyelembe veendő korlát.

¹ E tanulmány és második fele (Pólya 2020b) 2019 nyarán, tehát a 2019. október 13-ai, magyarországi önkormányzati választások előtt születtek, ám a bennük javasolt megoldások némelyikéhez hasonló mégis felbukkant a tényleges politikai kommunikációban. Ez jelezheti egyes, itt leszűrt következtetések helytállóságát, s talán a megközelítési mód érvényességét is.

2.2. A migrációs félelmek relevanciája

Gondolatmenetünket támasztják alá európai migrációs jelenségekkel kapcsolatos magyar szociológiai kutatások. Messing Vera – kutatótársa Ságvári Bence – a magyarországi bevándorlás-ellenesség és a bevándorlóktól való félelem okait firtató interjúban mondta a következőket arról, hogy mitől függ egy adott társadalomnak a bevándorláshoz fűződő viszonya:

Az, hogy milyen mértékben utasítanak el valahol egy kisebbséget, az főleg a *bizonytalanság* kivételére. Egy korábbi tanulmányunkban arra a következtetésre jutottunk, hogy van néhány olyan tényező, amely összefüggésben áll a migrációval kapcsolatos attitűdökkel egyéni és országos szinten is. Az egyik ilyen *a bizalom* szintje: hogy az emberek mennyire bíznak egymásban, illetve a saját államuk intézményeiben, kormányukban. A másik *a szolidaritás és az elfogadás*, továbbá *a biztonságérzet*. Azok az emberek hajlamosak elutasítóak lenni a bevándorlókkal szemben, akik bizalmatlanok, *fenyegetve érzik magukat*, saját fizikai és egzisztenciális biztonságukat, illetve alacsony az iskolai végzettségük. ... Az elemzés azt támasztja alá, hogy azok az emberek, akik inkább elutasítják a bevándorlást, az átlagnál boldogtalanabbnak vallják magukat, inkább *úgy érzik, hogy nem képesek befolyásolni és kontrollálni saját életüket és jövőjüket*. Kevésbé bíznak embertársaikban, illetve az intézményekben, valamint *inkább érzik veszélyben az egzisztenciájukat és a fizikai biztonságukat* (Csendes-Erdei 2019: 18, kiemelések tőlem: P. T.).

Feltűnő a hasonlóság e szavak és az evolúciós pszichológiai állítások között: jól érzékelhető, hogy a részben politikai pszichológiai alapokon nyugvó szociológiai gondolkodás (lásd Messing & Ságvári 2016a, 2016b) lényegében ugyanazokra a következtetésekre jut, mint az evolúciós hajlamainkat vizsgáló kvázi-természettudományi megközelítés (Pólya 2020a). A kulcsfogalom itt is, ott is a fenyegetettség érzete. A közös nevező a (saját) csoport, amelynek tagjaként a társadalmi szereplőkben – fenyegetést és veszélyt érezve – felerősödik a saját csoporthoz való kötődés érzete, elutasítónak válnak a külső csoporttal (itt: a bevándorlókkal) szemben, és elfogadónak az autoriter vezetés iránt (az utóbbi mozzanatot a szociológusok nem említik, de kapcsolhatjuk).

Messing és Ságvári az Allison Harell és munkatársai által végzett, észak-amerikai és brit alanyok bevándorlással kapcsolatos attitűdjeit politikai pszichológiai módszerekkel feltáró vizsgálatára hivatkoznak, amely a fenyegetettségérzet megjelenését a saját élet irányítása feletti kontroll elvesztésének érzetére (*lack of control*) vezeti vissza (Messing & Ságvári 2016: 13, Harrell et al. 2017). Harellék (2017: 3) szerint a „helyiek” jellemzően kétféle fenyegetést érzékelnek a bevándorlással kapcsolatban: kulturális és gazdasági jellegűt. Egyfelől tartanak az eltérő etnikai és rasszjegyekről, szokásokról, vallásos gyakorlattól, másfelől pedig a gazdasági problémáktól, például a munkahelyük elvesztésétől és a jóléti juttatásokkal való visszaéléstől. Ez evolúciós (és szociál-)pszichológiai terminusokra fordítva azt jelenti, hogy a „helyi” csoport tagjai észlelik az eltérő fizikális és szimbolikus *csoportjelzéseket*, illetve a gazdasági *erőforrásaik* veszélybe kerülését. A fentebb leírt evolúciós logika alapján ez *azonnal riasztja és beindítja a csoportvédő pszichés mechanizmusokat* (csoportösszetartás növekedése, idegenekkel szemben elutasító attitűd), különösen a kevesebb erőforrással rendelkező csoporttagokban.

Érdemesnek látszik mindezeket figyelembe véve kidolgozni próbálni az autoriter logikával szembehelyezhető kommunikációs stratégiát, s áttekinteni azokat a stratégiai lehetőségeket és lépéseket, amelyekkel a tekintélyelvű vezető híveinek meggyőzése során számolhatunk.²

² Lentebb a bibliai idézetek a Szent István Társulati (katolikus) Bibliából származnak; a fordítások online elérhetők: szentiras.hu. Az idézetek használata tiszteletteljes jelzése szeretne lenni annak, hogy e korpusz a békés társadalomszervezés és társadalmi kommunikáció számára is hivatkozási alap lehet, nem csak a kereszténység értékeire gyakran hivatkozó, megosztó és autoriter politikusok retorikájának; s annak is, hogy a hatalommal való élés és visszaélés problematikája és a rá adott reflexió cseppet sem új keletű jelenség.

3. Kommunikációs opciók és stratégiai javaslatok

3.1. Falra hányt borsók

„Szavakhoz vagy elképzelésekhez ragaszkodni annyi,
mint őrizni a zsineget, miután szertegurultak a gyöngyök”
(Gyomay M. Kubose, *Zen buddhista koanok*, 1973, ford. Szabó János)

„— Mi lehet ma vonzó egy fiatalnak a Fideszben?
— A biztonság.”
[Egy fiatalember válasza Tusványoson, újságírói kérdésre;
Mi Orbánék titka Erdélyben?
Index videó, 2019. VII. 31.]

Ha a neurológiai eredmények és az egyén csoporthoz kötődéséről szóló evolúciós pszichológiai elméletek helytállóak, akkor a kommunikációs esélyekre vonatkozó első következtetésünk az, hogy egy mély ideológiai meggyőződésekkel rendelkező választót, egy tekintélyelvű vezető lojális hívét másféle politikai beállítódás felé terelni próbálni *szinte bizonyosan sikertelen stratégia*. Egy ilyen választónál a meggyőzési kísérlet – akár tömegmediális, akár személyes csatornán folyik – ahelyett, hogy javítana, valószínűleg csak ront a helyzeten (tudniillik megerősíti már létező hiteiben), mert evolúciósan kialakult mechanizmusai a kívülről jövő, vélekedéseinek ellentmondó érvelést fenyegetésként és manipulációs kísérletként fogják kezelni. A mély meggyőződések védőbástyái nem fogják átengedni az egyén világnézetét aláásó információkat, még akkor sem, ha a rajongott autoriter vezető egyre öntörvényűbben, paranoiásabban vagy diktatorikusabban kormányoz – mert hívei jobb híján a zsinegüket szorongatják, a csoporthoz tartozás erős ígézetében. A kulcsmotivációjuk a félelem lesz: nem szeretnék elveszíteni a *védelmet* (sem a csoporttagság, sem a csoport vezetője által nyújtottat), és a *biztonságot* (munka, megélhetés...). Hiszen:

...a saját csoportra irányuló fenyegetéseket a tagok érezhetik egzisztenciális jellegűnek, s azok bennük ama pszichés mechanizmusokat indítják be, amelyek korábban arra fejlődtek ki, hogy az egyént a csoport nyújtotta védelem keresésére ösztönözzék – amikor az efféle oltalom még a túlélés záloga volt. Ez az egyik oka annak, hogy az emberek elsősre (s jellemzően sokadjára is) igen negatív módon reagálnak, ha úgy érzékelik, hogy a vallott értékeiket támadás éri; illetve annak, hogy az alaposabb felvilágosítás vagy a megfelelő információ nyújtása sem nagyon változtat a véleményükön (McDermott & Hatemi 2018: 3).

Az ilyen választók esetében a tömegmédiá és a politikai kampányok szerepe és hatása elhanyagolható lesz, a tényállítások és az ideológiai ellenérvek falra hányt borsóként pattognak majd le neurális védőfalaikról.

3.2. Vallásos védelem és a politikai hit logikája

„Így tehát mi, akik rendíthetetlen országot kaptunk hazánkul,
legyünk hálásak, s szolgáljunk... neki tetsző módon: tisztelettel és félelemmel.”
(Zsidóknak írt levél, 12. fejezet, 28. vers)

Ha – mint láttuk (Pólya 2020a) – a vallásos hit és az ideológiai meggyőződések mint identitásalapozó vélekedések ugyanolyan mélyen fekszenek az emberi agyban, s őrzésükért részben ugyanazok a neurális struktúrák felelősek, akkor a politikai nézetek megváltoztatásának kísérletére megpróbálhatunk úgy tekinteni, mintha

politikai hittérítési próbálkozás volna.³ Eme analógia szerint *a politikai szavazó egy olyan vallásos hívő lenne, akit egy másik hitre kívánnak áttéríteni*, s nem volna meglepő, ha a „térítés” esélyei és nehézségi foka is hasonlóak lennének. De milyen tényezők játszanak szerepet az áttérésben? Melyekkel érdemes számolni a meggyőzési kísérlet során? Mivel a hitváltás mintázatai rendkívül összetettek és sokfélék lehetnek (Pew Research Center 2017), s maga a folyamat a legbelsőbb szubjektív mozzanatokon nyugszik, csak nagy óvatossággal citáljuk néhány szakértő idevágó gondolatait.

Mivel a térítésként felfogott politikai meggyőzésről és hatékonyságáról nem állnak rendelkezésünkre nyilvános kutatások, fontos kiindulási pontként szolgálhatnak a vallásos hittérítés módszereire és gyakorlatára, illetve az áttérés motivációira vonatkozó kutatások, figyelembe véve az analógia korlátait. A vallásos áttérést kísérő és megelőző tényezők között amerikai szociológiai kutatások egyfelől az egyén demográfiai körülményeinek változását említik, például a sorsfordító eseményeket vagy a lakóhely megváltozását (Sherkat 2014, 2. fejezet). E tényezők kívül esnek a szokásos politikai kommunikációs befolyásolási kereteken. Másfelől e vizsgálatok kiemelik a társas kapcsolatok, azaz a bizonyos emberekhez fűződő baráti, érzelmi kötődés lényegi szerepét a hitváltásban (Sherkat 2014: 56), ami a politikai kommunikációhoz már sokkal közelebb eső mozzanat.

David A. Snow és Richard Machalek (1984) vallásszociológiai szempontból tekinti át az áttérés addigi szakirodalmát. Több lehetséges okot azonosítanak, ám közülük a társadalmi befolyásoló tényezőket (*social influences*) ítélik különösen fontosnak, s azok közül is *a célcsoporthoz való érzelmi kötődést és az intenzív kommunikációt* (lásd még Gooren [2007] áttekintését):

Mivel a csoporttagok valamelyikéhez vagy többükhöz való pozitív személyes kapcsolat információs hídként tud szolgálni, valamint képes növelni a csoport felől érkező megszólítások hihetőségét és a nyomást, hogy a megszólított egyetértsen e megszólításokkal, illetve elfogadja a hozzájuk tartozó gyakorlatokat is, egyáltalán nem meglepő, hogy érzelmi kötődések hiányában az áttérés bekövetkezte felettébb valószínűtlen, különösen a nem aktívan istenkeresők esetében (Snow & Machalek 1984: 183).

Vagyis – a vallásos térítés/áttérés analógiája alapján – a politikai beállítódás megváltoztatását célzó kommunikáció sikerére akkor számíthatunk, ha az üzenetküldő *érzelmileg elég közel tud kerülni* a meggyőzendő szavazó(k) hoz, és *intenzív interakciót* tud velük folytatni. Ez lehet online kapcsolattartás, de a közvetlen személyes kapcsolat fontossága kitűnik a fejtegetésekből.

A vallásos hitnek is központi eleme a transzcendentális erőhöz vagy lényhez fűződő, személyesnek érzett kapcsolat, és összefügg a hit védelmet, vigasztalást és biztonságérzetet nyújtó képességével:

Nem szűkölködünk bizonyítékokban például abban a tekintetben, hogy a vallás, s különösen az Istenhez fűződő viszony *menedékként [haven] szolgál* az érzelmi válságok vagy *fenyegetés közepette*. Ezt érzékletesen szemlélteti a népszerű maxima, miszerint „a lövészárkokban nincsenek ateisták”, de a tudományos kutatások is azt mutatják, hogy harcokban résztvevő katonák valóban gyakran imádkoznak ... S még az is igaz, hogy az érzelmi válságot átélő emberek inkább az imádságot választják, mintsem templomba mennének (Kirkpatrick & Shaver 1990: 318, kiemelés tőlem: P.T.).

Fenyegetés, menedék, védelem – e fogalmaknál összetalálkozik az evolúciós pszichológia (a csoporttagság előnyei, adaptív és identitást alapozó jellege), a szociálpszichológia (a csoporthoz tartozás pszichés igénye), a neurobiológia (a vallásos és a politikai hit neurális beágyazottságának átfedése, a vélekedésváltási rezisztenciát

³ Ez logikusan következik a politikai és vallásos hitek világnézeti jellegéből és fent vázolt identitásmeghatározó szerepéből, súlyából. Hasonló elgondolásért lásd David Snow (2004: 394) keretelméleti szociológiai megközelítését: ő ugyanolyan jellegű egyéni „átalakulásnak” (*transformation*) tekinti a vallásos és a politikai áttérést.

segítő neurális mechanizmusok, a már ellentmondó állításoktól is kialakuló fenyegetettség érzete), a vallásszociológia (az áttérés körülményei, az érzelmi kötődés, az oltalom keresése), a vezetéstudományi megközelítés (a tekintélyelvű vezető hatalmaskodó természete), illetve a migráció szociológiája és politikai pszichológiája (a kontrollvesztés érzete, a migrációs félelmek, az idegengyűlölet).

E mozaikokból majdnem teljesen kirakható a tekintélyelvű vezető iránti igény logikája. A kulcsfogalom a fenyegetés és a fenyegetettség érzete, amelyek elől, ha megjelennek, fajunk egyedei a csoport jelentette menedékbe igyekeznek húzódni – ezt diktálják evolúciósan hasznosnak bizonyult érzelmeink és neurális mechanizmusaink. Ez önmagában nem jelenti az autoriter vezető elfogadását, de megnyitja felé az utat. Ez, *a tekintélyelvűségre nyitottság evolúciós logikája* absztrakt formában ekképpen írható le:

1. Az emberi csoportok tagjai nagyon érzékenyek a csoport egységét és az egyén csoporttagságát veszélyeztetőnek tűnő – csoporton belüli vagy kívüli – fenyegetésekre, amelyeket az identitásukat elbizonytalanító és aláásó tényezőként érzlelnek.
2. Minél rosszabbak e társadalmi szereplők egzisztenciális körülményei, annál jobban aggódnak, hogy kicsúszik kezükből a saját életük feletti irányítás, s annál inkább keresik a számukra biztonságot nyújtónak tűnő megoldást.⁴
3. A fenyegetést érzékelő társadalmi szereplőkben megjelenik vagy felerősödik a veszélyeknek gátat vetni tudó vezető, a hatékony csoportvédelmező figura iránti igény.
4. A védelmező vezetőt egy erőt sugárzó, tekintélyelvű politikus alakjában vagy egy mindenható transzcendentális lényben találják meg.
5. E figura, akiben a követőivé váló társadalmi szereplők teljesen vagy közel vallásos intenzitással hinni fognak, a pusztá léte és a vélt ereje révén megnyugvást nyújt számukra, csökkenti a stressz-szintjüket, növeli a jóllétüket, valamint – mindezekon felül, ideális esetben – elhárítja az észlelt fenyegetést is.

Az effajta „menekülés a szabadság elől” (vö. Fromm 2002) átruházza a fenyegetés megoldásának gondját, de azzal az autonóm cselekvés felelősségét is; megszabadít a feladat súlyától, cserébe alávet a vezető uralmának. Egyúttal a hívek körében a más csoportok tagjai iránti gyűlölködésére is lehetőséget ad; s teszi mindezt *egy kívülről vak hitnek tűnő elragadtatott lojalitás* megjelenése közepette. Jól ismert mintázatok ezek némely kortárs politikai vezető híveinek viselkedésében.

A tekintélyelvűségi lojalitás e logikája ugyanakkor evolúciós szempontból sem nem irracionális, sem nem kárhoztatható, hiszen a faj fejlődéstörténete során segítette a humán csoportokat a csoporton belüli „hatalmi munkamegosztás” kialakításában. A probléma az, hogy *az e logika vezérelte érzelmeik intenzitása fokozatosan növekedhet* a fenyegető körülmények sokasodásával. Minél kisebb vagy kevesebb az észlelt fenyegetés, annál kisebb a tagok készítése is, hogy védelmet keressenek a saját csoportjukban. Ám minél nagyobb vagy számosabb a fenyegetés, annál erősebb a készítésük a védelemkeresésre; s azzal párhuzamosan nő az átélt érzelmek hőfoka is. Mesterségesen felnagyított fenyegetések esetén – például eltúlzott veszélyeknek a tömegmédiában való propagandisztikus sulykolása révén – a csoporttagok pszichés feszültsége óriásira is növelhető, ami szélsőséges érzelmekhez (gyűlölet, rettegés) vagy cselekvésekhez (erőszak, tettlegesség) vezethet. Ez a feszültségkeltő(k) részéről *visszaélés* a tekintélyelvűségre nyitottság evolúciós logikájával, s akár szándékosan létrehozott *evolúciós megszaladási jelenségnek*⁵ is tekinthetjük, amelyet egy politikai formáció vagy vezető önzése hív életre.

Mindebből az alábbi tanulságok adódnak a politikai kommunikációt illetően. Először is szükségesnek látszik ítéletalkotás nélkül elfogadni mint biológiai sajátosságot, hogy a társadalmi szereplők bizonyos félelmeit és alapvető, identitásuk magjához tartozó vélekedéseit külső csoportból jövő érveléssel megváltoztatni nem vagy csak kis mértékben lehet. Ezért a politikai üzenetek feladónak célszerű előzetesen felmérniük, hogy az adott társadalomban melyek azok a konkrét fundamentális vélekedések, „félte őrzött értékek”, amelyek olyan mélyen kötődnek a csoporttagsághoz és a tagok identitásához, hogy a megváltoztatásukra való törekvéssel az egyén

4 Például a fölfelé vivő társadalmi mobilitás a szektás azonosulástól elfelé, a lefelé tartó „lecsúszás” pedig a szektásabb jellegű vallásos csoportok irányába sodorja az embereket (Sherkat 2014: 93).

5 „Megszaladási jelenség”-nek az evolúciós biológiában azt nevezik, amikor egy faj életében valamilyen szelekciós hatás egy tulajdonságot optimális paraméterein túl korlátozás nélkül növel (Csányi 1999, Csányi & Miklósi 2010).

neurális mechanizmusai erősen szembe fognak szegülni. E vélekedések közvetlen és gyors átformálási kísérletére – a feladók részéről véges mennyiségű kommunikációs erőforrást feltételezve – *kampányerőfeszítést fordítani nem érdemes*. Ha ezek a vélekedések és értékek megosztó jellegűek (tudniillik egy alcsoporthoz tartozó vallja magáénak őket, vagy valamely külső csoporttól való elkülönülésre épülnek), akkor a politikai kommunikálónak dönteniük szükséges, hogy az üzeneteikkel e nézetek vallóit vagy azok ellencsoportját célozzák meg. A megosztó vélekedéseken alapuló üzenetek tehát *kommunikációs „csiki-csuki helyzetekhez” vezetnek*: vagy az egyik, vagy a másik nézet híveit tudják megszólítani (vö. abortusz tiltása; halálbüntetés, eutanázia engedélyezése; sokgyerekesek kiemelt támogatása és így tovább).

Másodsorban számolni kell azzal, hogy a tekintélyelvű attitűd társadalmi jelenléte, *s a vezetői tekintélynek való önalávetés* természetes alkotóeleme az evolúciósan kialakult humán csoportszervezési hajlamoknak (hisz egy csoportban legfeljebb néhány vezető szükséges, de sok követő kell).

Harmadsorban fel kell tárni, melyek azok a vélt vagy valós veszélyek, amelyek az adott társadalom tagjaiban a leginkább képesek fenyegetettségérzetet kelteni. E fenyegetésekkel a politikai üzenetformálónak tételesen tisztában kell lenniük, akkor is, ha kerülni vagy megfékezni szeretnék az ezekkel kapcsolatos megosztó és érzelmileg túlfűtött kommunikációt. Azt is meg kell állapítani, hogy a feltárt (vélt vagy valós) fenyegetésekre adható-e tényleges megoldás, avagy csak látszólagos, retorikai. Ha található megoldás, akkor annak kivitelezésével vagy kitaró kommunikálásával van esély a fenyegetéstől befolyásolt politikai hívők vélekedéseinek átformálására.

3.3. Békés falovak

*„A gonoszok szavai vérre lesnek, de megmenti őket az igazak szája.”
(Példabeszédek könyve, 12. fejezet. 6. vers)*

A politikai „hittérítés” egy korlátozott esete, amikor egy politikai erő a megosztó vélekedések halmazának *részleges áthangolásával* próbálkozik, a harciastól a *békésebb hangoltság felé* törekedve, ám rövid távon a célba vett vélekedések irányultságának megváltoztatása nélkül.

Az egyén politikai-ideológiai meggyőződéseit azért nehéz módosítani, mert pszichés gyökereik mélyre nyúlnak, s összefonódnak a személyes és csoportidentitásával. Ugyanakkor az egyén nem-identitásképző vélekedéseit könnyebb megváltoztatni. Így eredményes lehet a politikai ellenfél erősítette hiedelmek áttemelése és csak bizonyos *lényegi pontokon* történő megváltoztatása: például a harcias, agresszív jelleg szelídebbre váltása. Bár az áthangolt vélekedés *részben* ellent fog mondani a megszólítottak meggyőződéseinek, a jelentős átfedés révén elkerülhető, hogy azt eleve fenyegetőként értelmezzék. Így az újfajta gondolkodás csíráját hordozó üzenet – mint egy ártalmatlannak látszó trójai faló – bejuthat a neurális védőbástyák egyébként zárt falai közé.

Erre az egyik lehetőség az egyén fenyegetettségérzetét befolyásoló körülmények átértelmezése, mivel elérhető az egyén alapvető vélekedéshálózatának átalakítása nélkül.⁶ A jelenkori migrációs folyamatokkal kapcsolatos félelemérzet megfelelő példa lehet. E félelem Európa-szerte sok „helyiben” intenzív formában jelentkezik (a népesség jelentős hányada elutasítja a bevándorlók befogadását, egy részük egyenesen retteg az úgynevezett „migráns”-októl), szorosan összefügg az identitást meghatározó csoporttagsággal (vagyis a külső érveléssel való megváltoztathatósága csekély), és egyes politikusok szinte háborús hangulatot keltve igyekeznek növelni e választók félelmeit a bevándorlókval kapcsolatban. A konfliktusos hangulatkeltés különösen releváns mozzanat. Evolúciós pszichológiai meglátás, hogy a háborús(nak), illetve békés(nek észlelt) körülmények döntően befolyásolják a csoporttagoknak a vezető iránti preferenciáját:

⁶ E megközelítés rokonítható a George Lakoff-féle újraakertezés (*reframing*) gyakorlatával, ahol bizonyos fogalmak átértelmezésével vagy új fogalmak bevezetésével egy politikai vita fogalmi (gondolkodásbeli) koordináta-rendszere (belső összefüggései, határai) elmozdíthatóak az újraakertezést kezdeményező fél számára kedvezőbb irányba (Lakoff 2004; példákat hoz Plankog 2019).

Háború idején az emberek a dominanciához köthető, maszkulin fizikai jegyekkel rendelkező [izmos, magas, széles állkapcsú, P. T.] vezetőket preferálják. Békeidőben az ilyen jegyekben inkább a visszaélés fokozott esélyét látják, ezért preferenciájuk a hozzáértőnek (kompetensnek) mutakozó, feminin egyének felé fordul (például Little et al. 2007) (Petersen 2016: 1095).

Konfliktusok idején a jelentős fizikai tőkével rendelkező egyének vezetővé választása célravezető: az ellenség szemében fenyegetőnek és félelmetesnek tűnnek majd fel, a csoporton belül pedig csökkentik a potyautaskodás [*free-riding*, ellenszolgáltatás nélküli részesedés a csoport javaiból, P. T.] és a koordinációs problémák előfordulási esélyét ... Ezzel szemben békeidőben a barátságos személyiségű, nagyobb szociális tőkével rendelkező személyek látszanak alkalmasabb vezetőnek ... Hasznosságuk abban áll, hogy bátorítják az együttműködést és minimalizálják a konfliktus esélyét, így biztosítják, hogy a csoporttagok tiszteletben tartsák a társadalmi rendet (Bastardo & Van Vugt 2019: 87).

Hozzátehetjük: a vezetők az erősség és a dominancia benyomását verbális és vezetési stílusukkal, illetve szimbolikus eszközökkel is kelthetik, például határozott fellépéssel, ellentmondást nem tűrő, parancsoló és kinyilatkoztató hangnemmél, ellenfeleikkel szembeni kíméletlenséggel, jelentős vagyonnal, híveik lojalitásának demonstrálásával.

A tekintélyelvű vezetők és médiaalakulataik szívesen élnek ezekkel az eszközökkel, és igyekeznek a migrációs jelenségeket háborús, az egyén szintjén egzisztenciális fenyegetést jelentő terminusokban leírni (lásd „Orbán: Két veszély van, a migráció és az elért eredmények elvesztése”, Mandiner 2018; „Naponta bizonyítják a migránsok, hogy eszük ágában sincs integrálódni”, Origo 2019; „Bármikor újjászerveződhet a migránskaraván”, Demokrata 2019). Az eltúlzott veszély megjelenítése ugyanakkor a végletekig képes növelni a választók félelmeit.

E rettegéskeltő politikával szembeszegülő kommunikáció esélye abban áll, hogy e félelem meglétét adottságnak veszi, s nem közvetlenül igyekszik megnyugtatni a választókat, hanem megpróbálja *áthangolni* a háborús indulatot békésebb hozzáállással: i) a félelem alapjául szolgáló körülmények átértelmezése, ii) további releváns körülmények szóba hozása és iii) általában a nem háborús megoldások felkínálása révén. Ezek az agresszivitást kerülő, *barátságos, konszenzusos politizálást folytató vezetőre jellemző* kommunikációs és cselekvési technikák. Lényegi sajátosságuk, hogy elismerik a többségi és/vagy megalapozott félelemelemeket, ugyanakkor teljes mértékben kerülnek a háborús hangnemet, s felmutatnak valamilyen hihető, hatékony, de nem harcias megoldási tervet is.

A hosszú távú sikeres politizálás alapfeltétele, hogy üzenetrendszere a választók többségének félelmeit és vélekedéseit *nem közvetlenül* és *nem hirtelen* próbálja megváltoztatni. A többség fundamentális meggyőződésével szembehelyezkedni, e választói tömeget „felvilágosítani” próbálni kontraproduktív vállalkozás, és nem elsősorban a várható szavazatvesztés, hanem az ellenvéleményektől erősen védő emberi neurális mechanizmusok megléte miatt. Mivel a neurális mechanizmusok a *gyors* nézetváltást akadályozzák, a hosszú távú meggyőzés érdekében a politikai üzenetformálóknak célravezető a markánsan kirajzolódó többségi véleményáramlatokhoz kapcsolódniuk (ha azok morálisan vállalhatóak), és *azokon belül* áthangoló stratégiát kezdeményezniük. Ha például a migráció megítélése egy adott országban nagy mértékben negatív – s Magyarország ilyen, lásd a Pew Research Center 2016-os és 2018-as felméréseit⁷ –, akkor kudarcra ítélt politikai stratégia a migráció pozitív oldalát, előnyeit, társadalmi hasznát stb. ecsetelő állításokat okító céllal nekiszegezni a választói többség negatív véleményének. Ilyen esetekben *kontraproduktív lenne a politikai szembenállás logikája*, amely szerint a megszólaló a politikai ellenfelei véleményétől eltérve különböztetheti meg magát (például: a kormány támogat egy ügyet, s az ellenzék reflexszerűen ellenzi). Amikor csoportidentitás-képző véleményekről van szó, akkor a meggyőzésre törekvő politikusoknak a tömegvélemény logikája hozhat sikert, nem a politikai szembenállásé.

⁷ Például 2016-ban a magyar válaszadók 82 százaléka vallotta, hogy „a menekültek terhet jelentenek, mert elveszik a munkánkat és a jóléti juttatásainkat” (EU átlag: 50 %), s 76 százalékauk vélte úgy, hogy a menekültek növelik a terrorizmus esélyét az országban (EU átlag: 59 %, lásd Manevich 2016, Rasmussen & Poushter 2019).

Ha a tekintélyelvű politika tömegfélelemre alapoz, és háborús hangulatot próbál kelteni, ellenzéke kommunikációs esélye az, hogy *a lassú véleményváltozásban bízva ugyanebbe e véleménymezőbe helyezkedik*, s békésebb eszközök felmutatásával igyekszik áthangolni a felheccelt választók érzületét. Igazodik a többség elfogadó vagy elutasító érzületéhez, és a heves retorikát kerülve *higgadt alternatívaként* jeleníti meg magát. A cél a választók fenyegetettségérzetének csökkentése és a véleményáramlat elfordítása egy kevésbé aggodalmas, kevésbé felajzott hangulat irányába. Ha e percepcióváltást sikerül kiváltani, akkor a csoporttagokban önkéntelenül is *megegyesedik a hozzáértő vezető iránti preferencia* (lásd még erről Pólya 2020b).

Példaként citálhatjuk a 2019-es isztambuli önkormányzati választást, ahol az autoriter vezetési stílusú államelnök nyomására megismételt szavazáson a békítő, kompetens problémamegoldást sugalló „Minden a legnagyobb rendben lesz” szlogen több százezer pluszszavazatot hozott az ellenzéki jelöltnek.⁸ Hasonlóképpen, ha egy csoport tagjai ellenzik a migrációt, akkor a félelmekre megoldást szükséges kínálni – *a csoport érdekeit, védelmét és stabilitását hangsúlyozva*; hiszen ezek a mozzanatok oldhatják a tagok fenyegetettségérzetét. A határozottság és a tetterekészség elnyerheti a tekintélyelvű vezető híveinek a tetszését is, azonban harcias retorika nélkül is kifejezhető. A fenyegetettségérzet csökkentése hosszú távon pedig a hozzáértést kínáló erők malmára hajtja a vizet.

4. Összegzés

Írásomban amellet érveltem, hogy a tekintélyelvű, megosztó politika és retorika mögött részben fajunk filogenetikusan rögzült hajlamai és a tekintélyelvűsége nyitottság evolúciós logikája áll. Ez utóbbi fő eleme a konfliktusoktól dúlt(nak észlelt) környezetben a hatalmaskodó, domináns vezető iránt felerősödő igény, amely a csoporttagok fenyegetettségérzetéből táplálkozik. Úgy tűnik, hogy a migrációs félelmeket szító kortárs politikai kommunikáció egy része erre a hajlamra játszik rá. Ezért látszik lényegesnek, hogy a tekintélyelvűséget elvető politikai üzenetformálók feltérképezzék, melyek azok a vélt vagy valós veszélyek, amelyek az adott társadalom tagjaiban a leginkább képesek fenyegetettségérzetet kelteni; így fékezhetik meg s ellensúlyozhatják a fenyegetettségérzetre alapozó megosztó kommunikációt. E retorika hatástalanítása azonban nehéz feladat, mert a politikai meggyőződések a vallásos hithez hasonlóan identitásképző vélekedések, azaz az egyén a saját identitását védi, amikor pszichésen és neurálisan ellenáll a vélekedéseit megingatni képes, „veszélyes” külső érveknek és információknak. A politikai vélekedések megváltoztatásának kísérlete így a vallásos hittérítésre emlékeztet. A politikai kommunikáció nagy kihívása, hogy az efféle meggyőzés lassú sodrású folyamat, amelynek a kiindulásnál az egyén alapvető vélekedéseire (például migrációs félelmeihez) kell igazodnia, azokat nem ingathatja meg, ha célt akar érni. A tekintélyelvű nézeteket vallók politikai meggyőződéseinek megváltoztatása ebből következően csak a fenyegetettségérzetüket nem megkérdőjelező, de a harcias retorikát kerülő, békés hangvételű kommunikációval kísérhető meg.⁹

8 Ekram Imamoglu ellenzéki jelölt sikeréhez hozzájárulhatott az is, hogy világosan megfogalmazta az aggályait a főként Szíriából érkezett menekültekkel kapcsolatban (Kerner 2019), s ezzel – jeleztük a fontosságát – elismerte, „kezelte” a megszólítandó választói csoport fenyegetettségérzését is.

9 Köszönetemet fejezem ki a lap bírálóinak a kéziratot illető építő és jobbító kritikai megjegyzéseikért.

Irodalom

- Bastardo, Nicolas & Mark Van Vugt (2019): The nature of followership: Evolutionary analysis and review. *The Leadership Quarterly*, vol. 30, no. 1, pp. 81–95.
- Csányi Vilmos (1999): *Az emberi természet*. Budapest: Vince Kiadó.
- Csányi Miklós & Miklósi Ádám (2010): *Fékevesztett evolúció. Megszaladási jelenségek az emberi evolúcióban*. Budapest: Typotex Kiadó.
- Csendes-Erdei Emese (2019): „Nálunk normává vált.” Messing Vera és Ságvári Bence szociológusok a magyarok bevándorlásellenességéről. *Magyar Narancs*, 22. sz. (V. 30.), 16–19. o., <https://magyarnarancs.hu/belpol/nalunk-normava-valt-120133>.
- Demokrata (2019): Bármikor újjászerveződhet a migránskaraván, IV. 7., <https://demokrata.hu/vilag/barmikor-ujjaszervezodhet-a-migranskaravan-118253/>.
- Fromm, Erich (2002): *Menekülés a szabadság elől*. Budapest: Napvilág Kiadó.
- Harell, Allison, Stuart Soroka & Shanto Iyengar (2017): Locus of Control and Anti – Immigrant Sentiment in Canada, the United States, and the United Kingdom. *Political Psychology*, vol. 38, issue 2, pp. 245–260.
- Kaplan, Jonas T., Sarah I. Gimbél & Sam Harris (2016a): Neural correlates of maintaining one’s political beliefs in the face of counterevidence. *Scientific reports*, 6, 39589, doi: 10.1038/srep39589.
- Kaplan, Jonas T., Sarah I. Gimbél, Morteza Dehghani, Mary Helen Immordino-Yang, Kenji Sagae, Jennifer D. Wong, Christine M. Tipper, Hanna Damasio, Andrew S. Gordon & Antonio Damasio (2016b): Processing Narratives Concerning Protected Values: A Cross-Cultural Investigation of Neural Correlates. *Cerebral Cortex*, vol. 27, no. 2, pp. 1428–1438.
- Kerner Zsolt (2019): Isztambul főpolgármestere: A szeretetkampánynak Budapesten is működnie kell. *24.hu*, VIII. 31., <https://24.hu/kozelet/2019/08/31/isztambul-fopolgarmestere-a-szeretetkampanynak-budapesten-is-mukodnie-kell/>.
- Kirkpatrick, Lee A. & Phillip R. Shaver (1990): Attachment Theory and Religion: Childhood Attachments, Religious Beliefs, and Conversion. *Journal for the Scientific Study of Religion*, vol. 29, no. 3, pp. 315–334.
- Kubose, Gyomay M. (1973): *Zen Koans*. Chicago: Henry Regnery Company. (Szabó János átültetésében és kommentárjaival: <https://terebess.hu/keletkultinfo/szabo.html>).
- Lakoff, George (2004): *Don't think of an elephant*. White River junction VM: Chelsea Green Publishing.
- Mandiner (2018): Orbán: Két veszély van, a migráció és az elért eredmények elvesztése. III. 12., https://mandiner.hu/cikk/20180312_orban_ket-veszely_van_a_migracio_es_az_elert_eredmenyek elvesztese.
- McDermott, Rose & Peter K. Hatemi (2018): To Go Forward, We Must Look Back: The Importance of Evolutionary Psychology for Understanding Modern Politics. *Evolutionary Psychology*, April–June 2018, pp. 1–7.
- Messing, Vera & Ságvári Bence (2016): *Still divided but more open, Mapping European attitudes towards migration*. Budapest: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Manevich, Dorothy (2016): Hungarians share Europe’s embrace of democratic principles but are less tolerant of refugees, minorities. Pew Research Center, September 30, <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/09/30/hungarians-share-europes-embrace-of-democratic-principles-but-are-less-tolerant-of-refugees-minorities/>.
- Petersen, Michael B. (2016): Evolutionary Political Psychology. In Buss, D. M. (ed.): *Handbook of Evolutionary Psychology*, vol. 2. pp. 1084–1102, Hoboken, NJ: Wiley.
- Pew Research Center (2017): *The Changing Global Religious Landscape*. April 5, <https://www.pewforum.org/2017/04/05/the-changing-global-religious-landscape/>.
- Plankog (2019): A harc a gondolatainkért a nyelven keresztül zajlik. *444*, VIII. 13. <https://tldr.444.hu/2019/08/13/a-harc-a-gondolatainkert-a-nyelven-keresztul-zajlik>.
- Pólya Tamás (2020a, megjelenés alatt): Autoriter vezetők, politikai kommunikáció, identitás és csoporttagság evolúciós pszichológiai szemszögből. Átjuthatnak-e ellenvélemények a politikai meggyőződések neurális védőbástyáin? *ME.dok (Média-Történet-Kommunikáció)*.
- Pólya Tamás (2020b, lektorálás alatt): Meghaladható-e a tekintélyelvű politikai vezetők megosztó retorikája? – Evolúciós pszichológiai elemzés és kommunikációs stratégiai vázlat II. A hatalmaskodó és a kompetens vezető, a tekintély lebontása és a békés kommunikáció esélyei. *Médiakutató*.

Sherkat, Darren (2014): *Changing Faith: The Dynamics and Consequences of Americans' Shifting Religious Identities*. New York: NYU Press

Snow, David A. & Richard Machalek (1984): The Sociology of Conversion. *Annual Review of Sociology*, vol. 10, no. 1, pp. 167–190.

Snow, David A. (2004): Framing Processes, Ideology, and Discursive Fields. In David A. Snow, Sarah A. Soule & Hanspeter Kriesi (eds.): *The Blackwell Companion to Social Movements*, pp. 380–412, Oxford: Blackwell Publishing Ltd.

Weber, Max (1921/1987): *Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai. 1. Szociológiai kategóriáiban.* (ford. Erdélyi Ágnes) Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

Abstract in English

Can the divisive rhetoric of authoritarian political leaders be overcome? An evolutionary psychological analysis and proposals for a communication strategy Pt. I.

The popularity of authoritarian political leaders cannot be countered unless we understand the logic of their acceptance by their followers. The first part of this paper describes this logic in a multidisciplinary framework, based on three notions. First, that much of the popularity of authoritarian leaders seems to stem from their followers' sense of being threatened (evolutionary psychology, sociology, political science). Second, that the neural substrates for one's political beliefs and attitudes partly overlap with those for the 'sacred,' deeply held beliefs that are constitutive of one's identity (such as their religious faith), so that it is very difficult to change these beliefs by offering educative facts or information to the believers that are different from their own views, as the attempted change triggers a strong resistance by the neural and psychological mechanisms developed for safeguarding the subjects' identity (neuroscience, sociology of religion). Third, when an individual is facing political views opposing his or her own views, s/he will react at the neural level as if s/he had encountered a threatening environmental stimulus (neuroscience). The question then is, how can one's political beliefs and convictions be possibly altered if they react to opposing political views as if being threatened both physically and in their identity? What are the limits of, and chances for, intelligent political discussion if our evolutionarily shaped proclivities act so efficiently against attempted belief-change? This paper (and its follow-up, see Pólya 2020) offers some basic recommendations for a communication strategy that might be deployed against authoritarian leaders and their deeply divisive rhetoric.

Keywords: individual and group identity, threatening stimuli and the perception of threat, the neural substrate of political attitudes, authoritarian leaders and their followers, the hostile and divisive rhetoric of conflict, political communication, evolutionary psychology

Pólya Tamás a PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszékének oktatója, doktori fokozatát a PTE Kommunikációtudományi Doktori Iskolájában szerezte. Érdeklődési körébe tartozik az online és az offline személyközi kommunikáció pragmatikája, a vizuális szemiotikai és ideológiakritikai kérdések, illetve a digitális médiumhasználat és a videojátékok fogalmi és empirikus elemzési lehetőségei.